

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВАТА И ЗНАНИЕТО
Секция „Публични политики и социални промени”

Тошко Ангелов Кръстев

**ПУБЛИЧНИТЕ ПАРТИЙНОПОЛИТИЧЕСКИ РЕФЛЕКСИИ:
МЕЖДУ
ГРУПОВАТА РАЦИОНАЛНОСТ И СОЦИАЛНИТЕ РЕАЛНОСТИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на

ДИСЕРТАЦИЯ

за присъждане на образователна и научна степен

„ДОКТОР”

По научна специалност „Социология”, **05.11.01**

Научен консултант:

проф. д.с.н. Духомир Минев

Рецензенти:

проф. д.п.н. Тодор Танев

доц. д-р Божидар Ивков

София

2013

Дисертационният труд „ПУБЛИЧНИТЕ ПАРТИЙНОПОЛИТИЧЕСКИ РЕФЛЕКСИИ: МЕЖДУ ГРУПОВАТА РАЦИОНАЛНОСТ И СОЦИАЛНИТЕ РЕАЛНОСТИ“ се състои от въведение, три глави, заключение, списък на използваната литература и други източници. Общият обем на дисертацията е 172 страници. Библиографията включва общо 103 цитата от 61 заглавия, на български и английски език. Освен тях са използвани и 11 медийни и научни публикации като бележки.

Тошко Кръстев е докторант към секция „Публични политики и социални промени“ в Института за изследване на общества и знанието при Българска академия на науките. Завършил е магистратура по политически науки. Той е учредител и ръководител на Европейския политехнически университет.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от секция „Публични политики и социални промени“ в Института за изследване на общества и знанието в БАН на 12.XII. 2013 г.

Научно жури

Председател:

доц. д-р Божидар Ивков

Членове:

проф. д.с.н. Духомир Минев

проф. д.п.н. Тодор Танев

проф. дфн Андрю Бласко

доц. д-р Добрин Канев

Защита на дисертационния труд ще се състои на 26.02.2014 г.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на Института за изследване на общества и знанието.

I. АКТУАЛНОСТ, ЦЕЛ И ЗАДАЧИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Изборът на темата на този дисертационен труд е повлиян от констатациите за възникнали сериозни проблеми в рефлексивността на доминиращите партийнополитически структури не само в България, но и в много от страните, които доскоро се възприемаха като развити и служеха като модел за другите.

Нарастващите различия между начините, по които партийнополитическите структури и широката публика осмислят социалните реалности и рисковете водят до напрежение и дистанциране на двете страни, както и до постепенна радикализация на тяхното поведение. *Мнозинството граждани не симпатизират на политическия живот, като сфера на действие на партийнополитическите структури* - това общо чувство в съвременния свят, е релефно очертано и *в България*. То няма активен израз, защото *структурата на гражданското общество е крехка* и също поради *едностранното поведение на средствата за комуникация*, но морално проблемът тежи, тъй като онова, което рефлексите формулират и чрез медиите представят за сериозна политика, /почти/ не изяснява правдоподобно действителността.

Ето защо интересът към рефлексите на партийнополитическите структури нараства, както и значението на подобни изследвания.

Заедно с това обаче рефлексите на партийнополитическите структури не са ясно идентифицирани като самостоятелен и значим обект на самостоятелни и продължителни изследвания, целящи да установят ефективно наблюдение върху тяхното състояние и динамика, възникващите тенденции, факторите, които ги пораждаат и последствията от промените, които настъпват.

За България подобен поглед към политическата сфера е особено важен, защото партийнополитическите структури все повече показват, че са склонни към такива деформации, а българската публика трудно ги установява и поради това е особено уязвима за подобни изкривявания, което пък деформира и нейното политическо поведение. Преди всичко, липсата на „достатъчен имунитет“ срещу деформациите в публичните партийнополитически рефлексии силно ограничава възможностите на гражданите да участват по адекватен начин в политическия живот като правят достатъчно информиран избор и преценки по време на политически избори, което е типичен пример за един от начините, по които се ерозират демократичните политически институции и процедури.

Цел и задачи на труда

Основната цел на дисертационния труд е, опирайки се на научни изследвания на социолози, политолози, философи, психолози и др. *да приложи социологически подход при разглеждане, обобщаване и представяне в систематизиран вид на основните аспекти на публичните партийнополитически рефлексии и преди всичко - техните деформации, както и по-важните последствия от възникването на такива деформации.*

Необходимо е да се подчертае изрично, че цел на труда са именно основните аспекти на партийнополитическите рефлексии и настъпването на деформации в тях, тъй като насочването на основните търсения към базисна схема за деформиране на партийнополитическите рефлексии поставя и определени ограничения върху обхвата на проучването. Тези ограничения се състоят в това, че фокусът върху начина на изкривяване на рефлексии не включва и най-ярките, конкретни изкривявания на резултатите („продуктите“) на тези рефлексии – такива като неадекватни политики например. Като такива неадекватни резултати от изкривени рефлексии се разглеждат само някои идеологически конструкции (например популизма).

Изходна предпоставка на труда

Партийнополитическите структури формират собствен групов интерес, състоящ се в опазване на социалното статукво (социалния ред), докато социалната динамика от тип на развитие поражда промени в статуквото и го промени в посока към нарастване на политическата и икономическа демокрация. Подобни промени неизбежно ерозират позициите на властващите елити и пораждат сблъсък между техния групов интерес и тенденцията към социални промени от развитиен тип. При този сблъсък партийнополитическите структури защитават статуквото и своите позиции в него чрез специфична рефлексивност, а по-точно – чрез изкривявания на рефлексивността.

Основната теза на дисертационния труд е, че рефлексивността на партийнополитическите структури има специфика – тя съдържа силна манипулативна функция, която деформира самата рефлексивност. Изкривяванията на рефлексивността, от своя страна, неизбежно пораждат и деформации на социалнополитическите решения и действия, пораждащи различни социални патологии. Деформирането на рефлексивността на партийнополитическите структури е отчасти преднамерено, но отчасти остава неосъзнато или частично осъзнавано от

партийнополитическите структури. Ограничаването на такива промени в обществата в най-голяма степен зависи от производството на социално знание (знанието относно обществата) и ефективността на структурите в гражданското общество.

Основната хипотеза на труда е, че рефлексите на партийнополитическите структури не могат да отговорят по адекватен начин (и не съответстват) на предизвикателствата, породени от изключителното нарастване на комплексността на съвременните общества. Тази ситуация може да се схваща и като „остаряване” на партийнополитическите рефлексии, като представи за социалния свят, главно поради „остаряване” на механизмите за тяхното формиране. Но този процес на „остаряване” засяга не само партийнополитическите структури и техните рефлексии, но и цялата система на представителна демокрация в сегашния ѝ вид, и изправя партиите и обществата пред необходимостта от търсене на социални механизми за привеждане на партийнополитическата рефлексивност в съответствие с комплексността на обществата.

От основната хипотеза в дисертационния труд са изведени и следните вторични хипотези: Партийнополитическите структури прибегват до преднамерено деформиране на картината на социалните реалности (съответните рискове), тъй като тези деформации са един от основните инструменти за поддържане едновременно на легитимността на партийнополитическите структури и на техните монополни позиции при осмисляне (придаване смисъл) на социалния свят. Ако не поддържат този монопол, те не биха могли да поддържат и монопол при формулирането на съответните стратегии и политики, а следователно – при формиране на социално-икономическата динамика на обществата.

Допълнително изкривяванията се усилват поради факта, че в партийнополитическите структури неизбежно възникват доминиращи (суб)групи (условно казано „вътрешни кръгове”), контролиращи партийнополитическите структури. От такава гледна точка, *партийнополитическата структура не е нещо напълно хомогенно – тя съдържа индивиди и групи от индивиди, които имат различна значимост спрямо структурата, играят различни роли в нея. Железният закон на олигархията на Робърт Мичел подсказва например, че в партийнополитическите структури възникват такива „вътрешни кръгове”-групи, които контролират партийнополитическата структура и точно те са основният „субект”, който интерпретира социалните реалности и им придава смисъл.*

II. ОСНОВНИ МОМЕНТИ ОТ СЪДЪРЖАНИЕТО

ПЪРВА ГЛАВА

ПАРТИЙНОПОЛИТИЧЕСКИ РЕФЛЕКСИИ И ТЕХНИТЕ ОСНОВНИ ФОРМИ

В първа глава е представено обсъждане на ключовите понятия в дисертацията и тяхното развитие, както и някои по-важни форми и продукти на партийнополитическите рефлексии.

§1. Рефлексии и рефлексивност

Най-краткото и общо определение за рефлексия е: *мисъл, насочена към себе си, мисъл, фокусирана върху самата себе си*. В развитието на представата за рефлексия първоначално възникналият смисъл има индивидуално-интелектуална и психологическа ориентация - насочване на вниманието на даден субект към самия себе си, към собственото му съзнание, към резултатите от неговата дейност. Така в рефлексията изпъква не просто качеството ѝ на мисъл, а в насочеността на тази мисъл към самата себе си, „разговор със самия себе си“. В този традиционен смисъл понятието се отнася до съдържанието и функциите на собственото съзнание, което включва ценности, интереси, мотиви, а също така и мислене, механизми на възприятията, вземането на решения, емоционални реакции, модели на поведение и т.н., схващани обикновено като „личностни структури“. Това е и първият аспект на рефлексията, посочен от В. Василев [1]: «... социокултурно обусловена, инструментална интегрална процедура (процес, набор от осъзнати и контролирани умствени действия), насочена и осмислена към самопознание; познание за собствената познавателна дейност и на собствената личност»¹. Това виждане отвежда и към въпроса за способността на човека към саморазвитие.

Именно този аспект на понятието рефлексия представлява особен интерес за настоящето проучване. Може да се посочат две причини за този интерес. Първо, защото посоченият аспект на рефлексията е тясно свързан (може би дори в определена степен се припокрива) с представата за рефлексивност, тъй като при въвеждането на „другия“ в представата за рефлексия, последната придобива характер на взаимодействие, а именно така се схваща рефлексивността. *Рефлексивността в най-общ смисъл, се*

¹ Василев, В. (2006). Рефлексията в познанието, самопознанието и практиката, Макрос, Пловдив.

разбира като взаимодействия между две променливи, при което всяка от тях оказва влияние върху другата и от своя страна, изпитва влиянието на другата върху себе си. В резултат на това взаимодействие двете променливи или преминават в състояние на покой, или процесът на тяхното взаимодействие не завършва никога.

Този аспект не съвпада напълно с характерния за класиците - философи и психолози, „индивидуално-интровертен“ модел, но доста широко се използва в различни науки – философията, психологията, педагогика, а през последните десетилетия и в икономиката. В социологията идеята за рефлексивността като прилагане на знание от знаещия, за да се промени самият знаещ, се проявява във формата на представата за дискурса и широкото разпространение и приемане на тази идея. Както е известно, дискурсът е протичаща обмяна и производство на идеи в хода на човешкото взаимодействие. Той се осъществява чрез разговор, писане и всяко друго средство за комуникация. Дискурсът никога не се прекратява и по принцип няма ограничения върху броя на тези, които са ангажирани с него.

§2. Партийнополитически рефлексии и групова целева рационалност

В рамките на предходното изложение публичните политически рефлексии може да се разглеждат като процес, при който политическите структури (партии и други) формират онези собствени картини на социалнополитическите реалности, които представят публично и чрез които обясняват и легитимират своите политически намерения и действия, т.е. като процес на рефлексия. В контекста на изложеното, представата за партийнополитически рефлексии и рефлексивност е свързана с представата за групова рационалност, а още по-точно – с представата за групова целева рационалност и тази връзка заслужава специално внимание. Известно е, че според Вебер [56] едно действие може да бъде рационално по два начина. Действието е целево-рационално, ако е определено от очакванията относно поведението на обекти в природата или поведението на други човешки същества. Тези очаквания се използват като „условия“ или „средства“ за постигането на рационално калкулираните собствени цели на актъора. Действието е инструментално-рационално, ако е определено от „съзнателната вяра в самостоятелната ценност на някакви етични, естетични, религиозни или други форми на поведение, независимо от перспективите за успех.”²,

² Weber, M., (2007). *Economy and Society*, ed. G. Roth and C. Wittic, Berkely, 1978, Vol. I,

при който те създават публична „картина” – рефлексия на социалния свят и избират начина за въздействие върху него.

Разглеждането на партийнополитическите рефлексии, във връзка с груповата целева рационалност, позволява да се забележи и обсъжда спецификата на партийнополитическите рефлексии през призмата на фундаменталната цел на всяка група, т.е. целта, която насочва груповата целева рационалност. Именно от такава гледна точка може да изпъкнат особено ясно коренните причини за деформациите на партийнополитическите рефлексии.

§3. Публични форми на партийнополитическите рефлексии

Целта на това разглеждане на някои форми на партийнополитически рефлексии не е да ги представи (на тези форми са посветени огромен брой изследвания), колкото да подчертае факта, че в тези форми присъстват, дори може да се каже, че са им „вътрешно присъщи” ред „изкривявания” на партийнополитическите рефлексии.

3.1. Политическият език

Пол Фридрих [20: р.19] предлага езикът да се разглежда като вербален процес, чрез който индивидите изразяват своите идеи и емоции със звук и други материални символи, използвайки съответен код в контекста на обществото, неговата култура и техните респективни, свързани истории.³ Наличието на голям брой лингвистични нива в кода – от фонични до различни видове речникови и синтаксисни модели, е доказано от различни автори, например Маккоун, който през 1984 г. идентифицира 39 такива нива.

Според Оруел [44] „Политическият език е конструиран така, че лъжите да звучат правдоподобно, убийството да изглежда достойно за уважение и да се придава облик на солидност на обикновения вятър” и добавя, че „политическият език има същият приспивателен ефект върху менталните способности на хората, какъвто имат и проповедите в черквата.”⁴

За нас обаче основен интерес представлява фактът, че езикът и в частност – политическият език съдържа предпоставки за изкривяване на партийнополитическите рефлексии и тези предпоставки често се използват практически. Въпросът е в това, че

³ Friedrich, P. (1989). Language, Ideology, and Political Economy., American Antropologist, 91, p.303

⁴ Orwell, G (1954). Politics and the English Language”. In: A Collection of Essays, garden City: Doubleday Anchor, p. 172

както Еделман [68: р.10-19] подчертава, проблемите, аспирациите и социалните условия, също са предмет на интерпретация, те също са езикови конструкции. Политическият език, както и всички други текстове, създава безкрайна верига от многосмислови асоциации и конструкции, които съдържат голям потенциал за интерпретации, а следователно и за манипулации.

3.2. Идеологии

Релацията между политическа рефлексия и идеология изисква по-детайлно обсъждане, още повече, че понятието идеология не е еднозначно. За белгийския експремиер и председател на Европейската народна партия Вилфрид Мартенс „терминът идеология е в най-общ смисъл система от идеи, изразяващи определен светоглед, някаква концепция за човека и неговото място в обществото. Следователно основната роля на идеологиите в политическия живот не може да се пренебрегва и би било жалко да ги оставим да се разводнят в прагматизма". Идеологиите координират аналитико - синтетични разработки /доктрини, теории/ и да се операционализират в партийни платформи, програми и девизи /слогани, лозунги и т.н./, те „инструктират" партийната дейност. Идеологиите компонират и **доктрини**- алгебрично сухи системи с претенции за неподлежаща на дискусии валидност. Следват **теориите**, които не са самопредставителни, а хетерогенни интерпретации и систематизации, те не са еднозначно императивни.

От гледна точка на изложеното, идеологията може да се разглежда и като продукт на партийнополитически рефлексии и заедно с това – като ориентир, насочващ партийнополитическите рефлексии. Този аспект изпъква особено ясно в разгледаното взаимодействие между политическия език и идеологията. Така идеологията, към която се придържа и която поддържа дадена партийнополитическа структура изпъква като инструмент, чрез който рефлексии на тези структури сами се формират и развиват. Вторият, централен аспект на идеологията е, че посредством нея дадена партийнополитическа структура се стреми да разпространява и налага своите рефлексии върху други такива структури или други социални актьори и индивиди, върху цялото общество. Накратко казано – чрез идеологията се осъществява натиск за възприемане и разпространяване на същата рефлексия върху реалностите (и съответните на нея модели на поведение), каквато имат носителите на дадена идеология. Трети, важен момент в социеталната

функционалност на идеологиите, е способността да се мобилизират определени групи в подкрепа на дадена идеология и съответната партийнополитическа структура. И накрая, идеологиите допринасят за поддържане на социалния ред като фрагментират обществата и противопоставят различните фрагменти. От такава гледна точка, идеологията е инструмент за поддържане на определен социален ред, който грубо казано използва старото правило „разделяй и владей“.

§4. Продукти на рефлексите

4.1. Стратегии

Известно е, че обичайното определение за стратегия е „дългосрочен план, създаден, за да постигне определена цел, разбира се - „печеливш““, в смисъл, че е изгодна за субекта, прилагащ стратегията, независимо от това, доколко е изгодна за други участници в някакви взаимодействия“. Така стратегията изпъква като целенасочено, предварително обмислено и структурирано поведение на участник в някакви взаимодействия. Въпреки че са известни различни видове стратегии, все пак стратегията на един отделен, автономен субект, обикновено цели да наложи целите на този субект като доминиращи, спрямо целите на другите участници във взаимодействията.

Стратегията може да има широк спектър от цели, като изначално (във военното дело, където и възниква понятието) целта на стратегията е била свързана с унищожаване на противник. Но очевидно стратегията може да е свързана и с подчиняване на противник, с придобиване и поддържане на власт върху него.

Както посочва Д. Минев [5], дългосрочността на стратегията е предпоставка за опазването ѝ в тайна, тъй като обикновено се забелязват само ограничени във времето отрязъци (отделни стъпки) от стратегията, но без специални надлъжни наблюдения, тези части не може да се „свържат“ в единна цялост и поради това не се забелязва цялата стратегия. От такава гледна точка, е важно да се подчертае и значението на дългосрочността на стратегията. Може да се каже, че по своеобразен начин се „приватизира“ бъдещето. Ресурсите, налични в настоящето, се насочват към отстраняване на бъдещите рискове за една определена група.

Характерно за изследванията на властовите стратегии е, че дори и проучванията, ориентирани по „светлата“ страна на властта, изглеждат по-ограничени

в сравнение с изследванията на политиките, въпреки че в много други области на изследвания и науки, понятието за стратегия намира широко приложение⁵ [32].

Впрочем за отбелязване е, че подобен анализ би могъл да подсказе и как подчинените групи биха могли да оспорват съществуващите властови отношения. Всичко това, включително и последното твърдение вероятно дава и ключ към отговора на въпроса защо тази страна на властта (на колективното действие на властващите групи) се пренебрегва в изследователската работа.

4.2. Публични политики

Поради липсата на общоприета дефиниция за публична политика, обикновено се имат предвид някакви действия на „правителство” (в най-широк смисъл – като институция, вземаща решения) да се разреши някакъв въпрос, който има висока социална значимост. Действията, представляващи публичните политики, се схващат като нормативни комплекси (закони, регулации), решения и приоритети за насочване на ресурси, които едно управляващо тяло създава по даден повод.

Адвокатстващите групи често се стремят да образуват широката публика, както и взимашите решения относно природата на проблемите, законодателството, което е нужно, за да се посрещнат проблемите, средствата, които са необходими за съответните цели. Както забелязват някои автори, понякога професионалните и изследователските общности гледат на адвокатстването с известно недоверие, но си остава фактът, че адвокатстването влияе върху определянето на приоритетите на публичните политики.

4.3. Документи на партийнополитически структури

Какво са партийнополитическите документи и защо са ключови за анализа на рефлексите върху нашата съвременност, защо са важна база за социално познание? Може да се каже, че голямото изпитание пред партийнополитическите рефлексии са не толкова абстрактните закони - те са генерални, безлични и студени, колкото онова, което наричаме рефлексии. Чрез тях партиите приоритизират финния детайл на социалното съжителство, със специално внимание към дом, семейство и със самото това – към Отечество и свят като цяло. Целевите документи презюмират управленски потенциал, преценяват основни пътища за решения на общи и по - частни проблеми, претендират за **национално политическо планиране**; поставят дилеми между

⁵ Вж. напр. Henk W. Volberda, Tom Elfring, Rethinking Strategy, Harvard Business School, 2006

либерално придържане към естествен ред или интервенция към утилитарни социални постижения; поемат публичен ангажимент към общество, държава и общности.

Политическата платформа се разглежда като „сгъстена“ средносрочна визия на политическата организация. Тя е съществена позиция на партията, предлага посоки за управление, калкулира интегралния духовно - материален потенциал. Платформата сочи полза от общоприемливи жизнени условия.

За краткосрочни цели политическата партия представя публична **програма**. Тя е план за действие, за време, съвпадащо с **легислатурата**. В нея се излагат политико - социални приоритети и **цели на организацията за 3 - 4 години**. До даване на ход на програмата са изпълнени някои процедури: определят се цели и се подреждат в йерархична система; изработват се тезиси за развитие на организационно обособени комплекси или на свързани социални дейности; описват се структури с постоянно действие или в зависимост от естеството на начинанието, на временни органи.

Програмата е операционализираща система от принципни приложни положения към конкретни политики. В разширение заложеното добива и нови значения. Общо платформи и програми са реализация на политически мотивирани хора, групирани за осъществяване на преследвани социални цели.

В зависимост от величината и предназначенията на политическата партия, платформите и програмите са **устойчиви или** /в случаите с инженерните форми/ **модни проекти**. Последните са „**политика на парче**“. Внимателният им прочит не намира в текстовете повече от временно корпоративно домогване.

В съвкупност в политически проект се съдържат идеи за управление по предназначение. Той е за определено време, диктува се от основни идеологически постулати. Претендира /по дефиниция/ за приносен резултат. Проектът е отговор на необходимост, свързан е с визия на организацията, често се отклонява от първоначални замисли и интереси (когато го изиска политическа целесъобразност). Програмният проект се намира за надежден, когато гарантира подобие на успех. За едни партии това е **първо място на общонационални избори**, за други е **подобрене** или **стабилизиране**. Има политически организации, чиято перманентна цел е прескачане (сами или в коалиция) на **4%- та изборна бариера** или избран **един общински съветник**. **Платформи и програми на този тип партии** /плод на политическо инженерство- поддържани от държавна машина или от силни частни, или други скрити интереси /са **външно претенциозни в постановки и изказ**. Често проекти фалират, ако изчезне първоначалната необходимост от тях, или пък липсват политически и

материални ресурси - тогава и „гениални“ платформи и програми не служат. В съвременния политически свят успех при равна обезпеченост имат партийни проекти към приложение на профилирани инструменти и техники.

Платформи и програми се диференцират по същество, технически и *според идейно-политическата им база: проект за партийнополитическа конструкция, информационно ориентирани партийни документи, „предприемачески“ партийнополитически проекти, вътрешно осъществявани, дело на ръководствата на политическите партии, експертни документи, външни проекти.*

Друг вид партийни политически премедитации се класифицират по сложност в съставяне и целево ориентирани: *прости ,сложни проекти, техническите са по-обикновени партийнополитически проекти, мегаполитически проекти.*

Ето защо е нужно „проникване“ в подпласта на партийнополитически „продукти“, в под платформи и програми. Мотивите с обкръжението им - по същество и в детайли - са разнородни. Политическият документ де факто стартира от скици и схеми - етап на преценка на тактически и стратегически опции. С обсъждане се ревизират сателитни идеи и явления, специални знания и възможности за изпълнимост. Приета, платформата /програмата/ се пропагандира и операционализира, релевантна на основната партийна линия, при предвидени политически и материални ресурси и времеви интервали за действие.

ВТОРА ГЛАВА

ИЗКРИВЯВАНИЯ НА ПАРТИЙНОПОЛИТИЧЕСКИТЕ РЕФЛЕКСИИ. ОБЩА ТЕОРИЯ НА РЕФЛЕКСИВНОСТТА НА ДЖ. СОРОС

Както показва изложението в първата глава, основните форми на партийнополитическите рефлексии съдържат значителни изкривявания при формиране картината на социалния свят, а от изкривяванията произтичат ред последствия. Може да се каже, че изкривяванията са толкова вътрешно присъщи на основните форми на партийнополитическите рефлексии, че не е възможно последните да бъдат разглеждани без да се изтъкнат въпросните изкривявания. Особено ясно това се забелязва в особеностите на политическия език, но също така и в идеологиите, двойствеността на стратегиите и политиките, намиращи израз в наличието на два пласта в тях – видим - публичен и невидим и непубличен, респективно – различията между обявени цели и реални резултати и т.н.

§1. Един проблем в концептуализирането на рефлексивността

При разглеждането на концептуализирането на дискурса бе посочено различието между вижданията на Хабермас⁶ и Фуко⁷ и по-точно – претенцията на последния, че въвежда властта в анализа на дискурса. Всъщност по повод и на двете виждания възникват съмнения за недостатъчно внимание към властта. Това изглежда съвсем очевидно по повод на т.нар. „идеална речева ситуация” на Хабермас [28], където напълно се изключват влияния на социални неравенства и власт върху дискурсната практика, участниците в нея и начинът, по който те взаимодействат. Фуко [19] експлицитно обръща внимание на властта, но с твърдението, че самото говорене генерира власт и затова всеки, който говори, автоматично споделя (получава дял от) власт, всъщност пак се ограничава фокусът върху влиянието, което неравенства и власт оказват върху дискурсната практика.

Тези особености на социологическия анализ на дискурса, предложен от две от най-значими имена в тази област, дават основания да се заключи, че всъщност и в двата случая, въпреки изричните уверения, погледът на социолога се плъзга встрани от централния проблем на рефлексивността и дискурса – проблемът за властта, нейните ресурси и начинът на нейното упражняване в дискурсните практики. Най-общо казано, липсва централен аспект на партийнополитическите рефлексии – те могат да се превръщат (и се превръщат) в своеобразни групови монополи – монополи върху осмислянето на социалния свят (обществата) и формирането на тяхната социална динамика.

Освен казаното по-горе, може да се изтъкне и фактът, че в социологическия анализ не заема централно място един проблем, който би трябвало особено да привлича вниманието, ако наистина властта попадеше в центъра на анализа. Имам предвид проблема за манипулацията, като фундаментален аспект на упражняването на власт в процесите на дискурс.

⁶ Habermas, J. (1970). Towards a Theory of Communicative Competences, *Inquiry*, Vol. 13.

⁷ Foucault, M. (1976). *The Order of the Things*, Pantheon Books, NY. 1971; *The Archeology of Knowledge*, Harper and Row, NY.

§2. Общата теория на рефлексивността на Дж. Сорос

Колкото и да изглежда странно, и може би дори екзотично, една възможност за преодоляване на посочения проблем се съдържа в няколко важни идеи, които Дж. Сорос предлага в своята „Обща теория на рефлексивността“, както сам нарича идеите си, които широко разпространява.⁸ Сорос [51] пише, че въпреки обичайните му занимания, концептуалната рамка, която предлага не се отнася за пари, а е фокусирана върху връзките между мислене и реалности – предмет, от който много науки се интересуват отдавна. Сърцевинната идея в неговата концептуална рамка се състои от две сравнително семпли твърдения. Едното от тях е, че в ситуации, в които има мислещи участници, представите на тези участници относно социалния свят (и относно самата ситуация), са неизбежно частични и изкривени (деформирани). Това е неговият принцип на погрешимостта. Вторият му принцип се изразява в това, че тези изкривени представи могат да повлияят върху ситуацията, към която се отнасят, защото фалшивите представи водят до неадекватни решения и действия. Сорос нарича това твърдение принцип на рефлексивността и привежда следния пример, за да го илюстрира: третирането на наркоманите като престъпници, създава криминално поведение. Така проблемът се конструира по погрешен начин и се деформира подходящото третиране на наркоманите.

§3. Типове изкривявания на партийнополитическите рефлексии

В литературата, посветена на тези проблеми, може условно да се разграничат две направления – едното, третиращо грешките, т.е. непреднамерени изкривявания, появяващи се в партийнополитическите рефлексии (при създаване на картината на социалния свят и нейното използване за идентифициране и неутрализиране на рискове или все едно – при формиране на колективното действие, чрез стратегии и политики). Другото направление, е посветено на преднамерените изкривявания, деформации в

⁸ Вж. напр. Soros: General Theory of Reflexivity. Financial Times, October 26, 2009. (FT.com) Впрочем странността и дори екзотиката на ситуацията, при която човек извън науката и с доста спорна репутация предлага идеи, които изглежда са способни успешно да допълват (и дори – да конкурират) създаденото от големи имена в научните изследвания, може да бъдат лесно обяснени – този анализ, както и основното русло на цялата социология (и социалните науки) отдавна се «адаптират» към изисквания за стабилност на социалния ред, което обяснява и «пропускането» на централни аспекти на социалния свят, които биха могли да дестабилизируют статуквото. Това предизвика и дълбока криза в социологията, а и в другите социални науки. Затова и никак не е чудно, че човек, който не се е занимавал систематично със социални изследвания, изведнаж прави опит да въведе нови значими идеи по основни проблеми на тези науки. Вж. също така Д. Минев, Социология, власт и общества, 2011 [6]; Д. Минев, Кой се страхува от социеталната рационалност? В: Пространствата между социологията и социалната психология. Сборник в памет на проф. М. Драганов. София, 2013, стр. 43 [7]

партийнополитическите рефлексии, причините, поради които се прибегва до тях и последствията, които те пораждаат.

3.1 Преднамерени изкривявания на партийнополитическите рефлексии

През последните години ред изследователи обръщат все повече внимание на преднамереното изкривяване на рефлексии (второто от споменатите „направления“). Тези изкривявания обикновено се означават като измами. Джон Миършиймър [39] разграничава различни видове измами: премълчаване на част от фактите; избягване на преки отговори на възникнали въпроси („усукване“); потвърждаване на неверни факти или отричане на съществуващи (изказване на неверни твърдения), т.е. лъжи⁹.

Но концептуалната рамка на Сорос сякаш позволява да се развие по-широк и по-задълбочен поглед върху проблема. Най-общо казано, тя насочва към разглеждане на промени в един от централните аспекти на рефлексивността и то промени, които може би най-ясно отразяват и въвеждането на влиянието на властта върху този аспект на рефлексивността. Имам предвид споменатия вече аспект, посочен от проф. В. Василев¹⁰ [1], а именно „мислен диалог с другия, при което се възпроизвежда логиката и съдържанието на мисленето на партньора, а субектът се самопознава чрез контрола и осъзнаването на въздействието на собственото си поведение върху партньора“. В този аспект на рефлексивността може да е заложена възможността за изкривяване, деформация, при която субектът провежда мислен диалог с партньора и опознава съдържанието на мисленето на партньора само с цел да формира мисленето на партньора, да го променя и адаптира в съответствие със своето собствено мислене.

§4. Манипулацията като преднамерено изкривяване на партийнополитическите рефлексии

Основанията, които властващите елити изтъкват за прибегването до манипулации, са ясно изразени в една прословута фраза, която се приписва на Кемал Ататюрк – „за народа, въпреки народа“¹¹ [33]. Очевидно се изхожда от предпоставката, че самите управлявани не са способни да идентифицират проблеми (рискове) и да търсят адекватни решения за тях. Към същата представа се придържа Бернайс и други

⁹ Mearsheimer, J. (2012). Why Leaders Lie, CPI Group (UK) Ltd., Croydon.

¹⁰ Василев, В. (2006). Рефлексията

¹¹ Hirsh, M. (2004). Bernard Lewis Revisited, Washington Monthly, november, 2004.

теоретици на манипулацията (която наричат пропаганда). В действителност, корените на използването на манипулацията са доста по-различни.

Една от основните идеи, които представям в този труд е, че манипулацията е централен и неизбежен компонент на партийнополитическите рефлексии. Основните причини за това са свързани с характера на партийнополитическите рефлексии като продукт на групова целева рационалност. Поради това, партийнополитическите рефлексии отразяват групов интерес, състоящ се в опазване на базисни черти на социалното статукво (социалния ред), докато социалната динамика от тип на развитие, поражда промени в статуквото и то промени в посока към нарастване на политическата и икономическата демокрация.

Ето защо следва да се разграничават манипулация и измама. Измамата може да се разглежда като „технология“ за манипулация, но освен тази технология съществуват и други такива технологии за манипулация¹² [67]. Пренебрегването на тези факти води до замъгляване на връзката между измама и манипулация.

4.1. Особено негативни манипулации

Очевидно е, че въздействието - манипулация може да се разглежда като доминация, основаваща се на превъзходство, което има рационален характер. Това превъзходство – вид социална диференциация - може да е реално, т.е. интелектуално, морално, или някакъв друг вид превъзходство на манипулиращия над манипулирания. Първият, използва това превъзходство, за да манипулира рационалността на втория, дори и без да желае това – самото превъзходство спонтанно поражда доминация – въздействие, подобно на манипулация. Действителната манипулация, която имаме предвид, възниква тогава, когато превъзходството се използва преднамерено, за оказване на въздействие, целящо едностранна изгода за манипулиращия, без оглед на изгодата за обекта.

Но особен интерес представлява друг вид манипулация – когато предходните каузални връзки са „обърнати“ – манипулацията не се основава на реално превъзходство, а чрез нея изкуствено се създава превъзходство, което пък предоставя основа за доминация. Този вид „дълбоко-негативно“ манипулиране се състои в ограничаване (снижаване, влошаване) на рационалността на манипулирания обект, за

¹² Вж. напр. Absattarov, R.B. (2012). Political Manipulation: Concept and Definition, 2012, p.2

да се поддържа диференциация на рационалността. Продължителното прилагане на такава технология за (такъв вид) социална манипулация може да бъде свързано с изключително негативни последици. Едното, е упадък на рационалността на макросоциално ниво (рационалността на обществата); другото, е отслабване (увреждане) на рационалността на индивидуално ниво и на нивото на групите, които контролират обществата.

4.2. Политическата манипулация – същност и основни модели

Абсатаров [67] посочва политическата манипулация като основно средство за контрол и насочване на политическото поведение, което обхваща различни методи за формиране на перцепциите, представите на хората относно партийнополитическите структури, техните цели и адекватността на средствата за постигане на целите¹³. Този вид влияние по същността си е напълно сходен със социалната манипулация въобще и с властта (упражняването на властта).

Предходното разглеждане на идеологиите всъщност ги очертава като основен комплекс от идеи, представляващи социалнополитически митове. Според Х. Шилер в САЩ например особено значима роля имат пет основни социалнополитически мита: митът за индивидуалната свобода и личния избор на гражданите; неутралност на основните политически институции – Конгреса, правосъдието, президента и медиите; неизменният егоизъм, агресия, алчност на човешката природа; липса или ограниченост на значими социални конфликти и потискане на отделни групи в обществото; плурализъм на идеи, медии и партийнополитически структури.

Забележителен факт е, че тези социалнополитически митове имат фундаментално сходство с други, които са свързани например с комунистическата идеология, като например митовете за: частната собственост като фундаментална причина за социални патологии; социалния конфликт при капитализма и неизбежния крах на капитализма; историческата роля на работническата класа; комунистическата партия, като партия на работническата класа; единствено истинската, научно обоснована социално-политическа доктрина – Марксизма-Ленинизма и други подобни клоунади.

Заслужава да се спомене специално и идентификацията на два базисни модела на манипулация. Абсатаров [67] и други автори ги определят като

¹³ Absattarov, R.B . (2012). Political Manipulation: Concept and Definition, p.1 (www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Politologia/3_107760.doc.htm)

психологически и рационален. Базисната характеристика на първия модел, е използването на склонността на индивидите към автоматична реакция спрямо някакъв психологически стимул. Централен момент в манипулацията е изборът на подходящ стимул, чрез който да се задействат психологическите механизми, които пораждат реакцията, желана от манипулатора.

В рационалния модел, манипулацията се извършва чрез редукция на обема на информацията или деформиране на структурата на информацията, която се предоставя от манипулатора на манипулираните (манипулираните). Деформирането на структурата на информацията се свързва с пропагандата, при която се предоставя вярна, но частична, тенденциозно подбрана информация.

Според Минева ефектите от налагането на определени законови рамки най-кратко може да се определят като фалшифициране на социалните избори, или с други думи - трансформиране на социалните избори в процес на вземане на решения, който е концентриран в (контролиран от) част от участниците в социалния избор. Но при използване на групова целева рационалност, изборът е насочен към полезен ефект за дадена група, независимо от това какъв ефект ще произведе за цялата общност (другите групи). Моделът, предложен от Минева показва, че при вземането на стратегически важни макросоциални решения (правене на избори между различни алтернативи) една групово целева рационалност „се маскира“ и представя като инструментална социетална рационалност и тази подмяна е изключително трудно забележима. Подмяната осигурява постигането на специфичен вид „консенсус“ - съгласието на тези, които губят, да бъдат губещи

4.3. Функционалност на политическата манипулация - манипулация, неопределеност и власт

Имайки предвид изложеното по-горе, социалната (включително и политическата) манипулация може да се разглежда като фундаментално средство (комплекс от методи, социални технологии) за социално диференциране на капацитета на социалните групи да действат рационално, т.е. – да създават адекватна представа за себе си и своята социална среда, да идентифицират по адекватен начин рисковете, които тази среда поражда и които ги заплашват и да създават, и прилагат ефективни схеми, технологии, системи за неутрализиране на рисковете. Тъй като така се ограничава и тяхната автономност, самостоятелност, свобода и капацитет да защитават (да пледират в полза на) свои групови интереси, може да се каже, че социалната

манипулация е и средство, което определя какво място заемат отделните групи в социалните йерархии, т.е. изправяме се пред централен аспект на социално-груповите неравенства и социалния ред. Да напомним - Вебер [56] е обсъждал проблема чрез представата за „доминация на рационалната бюрокрация”. Всъщност се касае за рационална доминация на властващите елити, чрез която възниква основната линия на социално разделение – между властващи елити (групи) и подвластните групи. Така социалната манипулация изпъква и като основно средство за поддържане и усилване на възникналите неравенства между социалните групи и още по-точно – за усилване на груповия монопол върху вземането на социално значимите решения (относно институциите, разпределението на доходите и т.н.).

4.4. Защо манипулацията е изкривяване на партийнополитическите рефлексии?

Предходното изложение представя немалко аргументи в полза на тезата, че манипулацията (респективно - средствата за манипулация) е изкривяване на партийнополитическите рефлексии. Но нека все пак специално да обсъдим въпроса, който произтича от мнението на Бернайс, че манипулацията е логически резултат от начина, по който е организирано демократичното общество. Разбира се, нека веднага да отбележим, че един факт категорично опровергава мнението на Бернайс, а именно - масивното използване на манипулацията и в общества – особено в общества, които не са демократични (например обществото, за което се отнася споменатата фраза на Ататюрк). Но ако все пак вземем насериозно мнението на теоретика на манипулацията, тогава възниква въпросът защо манипулацията да не се счита за нормално и неизбежно състояние на взаимодействията между партийнополитическите структури и техните привърженици, широката публика, обществото като цяло (или – масите, както се изразява Бернайс)? Вероятно първият отговор на този въпрос е в това, че манипулацията е трансформирана, деформирана, фалшифицирана рефлексия. На мнението на Бернайс може да отговаря единият аспект на представата за рефлексия (посочен от проф. Василев)¹⁴ [1]– „... социокulturно обусловена, инструментална интегрална процедура (процес, набор от осъзнати и контролирани умствени действия) насочена и осмислена към самопознание; познание за собствената познавателна дейност и на собствената личност”.

¹⁴ Василев, В. (2006). Рефлексията в

§5. Компоненти на социологическия модел на политическа манипулация

5.1. Измама и нейните форми

При „нормално“ комуникиране се предполага, че участниците казват истината. Но доминация при комуникирането може да се постигне чрез използване на знание, което превъзхожда знанието на другите участници в процеса, или чрез използване на особен прием, който може да се нарече по различни начини, но смисълът, който обикновено присъства е „измама“ - като пряка противоположност на казването на истина. Според Миършиймър [39: р.15] казване на истината срещаме тогава, когато индивид или група целенасочено полага усилия честно да опише факти или да разкаже относно събития, точно по начина, по който ги знае, представяйки цялото знание, което има за тях¹⁵.

- *Лъжата, като конкретна форма на измама* включва представяне на факти, за които актьорът знае, че не съществуват или са различни от неговите твърдения, както и отричане на факти (представянето им като несъществуващи), въпреки че му е известно, че те са реалност.

Но лъжата не се отнася само до истинността на отделни факти. Тя може да се основава на истина, например като включва (осъществява се чрез) неискрено подреждане на реални, действителни факти, но подбрани така, че да се конструира фиктивна, неистинска цялостна картина. В този случай, актьорът лъже като използва факти (дори реални, истински факти). Може да се каже, че този вид лъжа е „косвена“, защото лъжецът преднамерено конструира такава визия, че слушателят няма друг избор, освен да направи заключение (извод), което лъжещият желае, но избягва да формулира експлицитно. Коварството на тази технология е в това, че измамените остават убедени, че сами (автономно и свободно) са стигнали до извод, който всъщност им е бил внушен. При този „избор“ обаче те не са били нито автономни, нито свободни и всъщност не са имали реална възможност за избор, но не са знаели това.

- *Друг вид измама в публичните партийнополитически рефлексии, е „усукване“ („spinning“)*. Вероятно на български език смисълът на този термин може да се предаде по-добре като „редукция“ на известното, когато то се препредава и причината за това е в дефиницията, която се предлага за този инструмент - имат се предвид случаи, при които актьорът, представящ дадена реалност, преднамерено

¹⁵ Mearsheimer, J. (2012). Why Leaders Lie, CPI Group (UK) Ltd., Croydon. p. 15

подчертава определени нейни компоненти и така преднамерено променя преценката за цялата съвкупност от факти (събития), които той предава на аудиторията си. Ориентирът, който насочва селекцията на определени компоненти също е собствената изгода, която актьорът преценява, че може да извлече, използвайки (прилагайки) „редукция” на фактите.

- Трета форма на измама, която посочват изследователите е укриването, прикриването (concealment) на онова, което е познато, известно на актьора. Както показва и самият термин, има се предвид укриване, премълчаване на информация, която може да ерозира и отслаби позицията на актьора, прибягващ до този вид измама.

И именно в такъв контекст възниква онова раздвояване на рефлексите на партийнополитическите структури и техния продукт (стратегии, политики, програми) на две части: публична, видима и непублична, невидима, със съответните за тях ефекти.

Но тези проблеми, макар че общо взето не са неизвестни за изследователите, като че ли не заемат полагащото им се място в концептуализирането на партийнополитическите рефлексии. По всяка вероятност, една от основните причини за това е самата концептуална рамка, чрез която се осмисля рефлексивността и в частност – партийнополитическата рефлексивност.

5.2. Контрол върху езика

Разглеждането на ерозията на политическия език (и следователно – на неговата политическа функция) показва, че езикът не е само средство за контрол, но и самият език попада под контрол. Причината за контрола върху езика е стремежът да се предотвратява неговата ерозия. С други думи, говорителите (говорещите) могат да бъдат алиенирани от средствата за интерпретация точно, както и работниците може да бъдат отчуждени от средствата за производство

Разглеждането на функционалността на политическия език показва, че всъщност се касае за компонент на една цяла система, която осигурява стабилността на съществуващия социален ред, включително и политическата система. Всяка промяна в този компонент носи възможността за предизвикване на промяна в социалния ред, в социалната организация на обществото. Затова и „човешкото говорене” е толкова различно, дори несъвместимо с политическия език. Но и „човешкият” език понася немалко щети поради политически в основата си влияния, като например бързо навлязлата мода да се говори на „ти” между непознати хора – особеност, която в контекста на българския език и култура носи белега на простация.

Впрочем, една от най-забележителните черти на „новоговора” (и контролът чрез него) е избягването именно на думата общество, особено след сигнала, който даде М. Татчър с изявлението си, че за нея необществото не съществува.

5.3. Контрол върху информацията - социалната диференциация на знанието (тайна)

Традиционно някои автори считат, че до голяма степен информацията относно икономическите и политическите взаимодействия, е обект на конкуренция (създаване на конкурентни продукти), както и стремеж към монопола върху разпространяването на тази информация или дезинформирането на публиката и в частност – четящата публика. Това едва ли е така. В действителност с течение на времето неизбежно се развива широка система за контрол върху информацията.

Но проблемът за контрола върху информацията е много по-широк от контрола върху медиите. В едно обширно изследване, което използвам и тук Д. Минев [6] е представил обширен преглед на тази тема¹⁶. Той посочва, че в социалния (по-точно – социологическия) анализ, формата на измама, която Миършиймър нарича „укриване”, отдавна е обект на специално внимание. Н. Макиавели, Г. Зимел, А Шютц например придават особено значение на социалната диференциация на наличното знание и тайната като средство за създаване и поддържане на такава социална диференциация. Основната причина е вероятно в това, че социалната диференциация на знанието е толкова фундаментално средство за поддържане на властта, че (както забелязва Макиавели) – може да се разглежда като самата същност на властта. Поради това тайната играе огромна роля в динамиката на социалните отношения и особено и преди всичко – в поддържането и упражняването на властта. Забележително е по този повод мнението на Георг Зимел, че “... ако човешките взаимодействия се определят от способността да се говори, то те се извайват от способността да се пази мълчание”.¹⁷

Основният резултат от разширяващото се използване на тайна обаче е, че дейностите на съответните организационни структури все повече придобиват престъпен характер както в икономиката, така и в политиката.

¹⁶ Вж. Д. Минев, Социология, власт и общества. Незнанието, което разрушава световите на хората. 2011. Тук широко се използва неговият преглед на социологическите виждания за тайната.

¹⁷ Wolff, K. H. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*, Glencoe, Illinois, The Free Press, p. 349. Цит. По Д. Минев, Социология, власт и общества.

5.4. Контрол върху знанието и социалните науки - активно поддържане на незнание чрез ограничаване на създаването на знание (неизследване, неанализиране) и рискът от самоизмама

„Ако искаш да запазиш нещо в тайна, трябва да го скриеш и от себе си” пише Оруел в „1984”¹⁸ [9]. Приложена по отношение на знанието, неговата мисъл просто означава, че някакво знание може най-добре да се опази в тайна, ако въобще не съществува, т.е. ако не бъде създадено, защото ако е създадено и се пази в тайна, опазването му може винаги да бъде „пробито”, т.е. тайната може да бъде разкрита.

Разгледаните в предходното изложение деформации - формите на измама и тайната, винаги са изложени на важен риск да бъдат разкрити. Очевидно измамата, колкото и да е умела, може да бъде разкрита, ако не веднага, то в някакъв следващ момент. Причината е развитието на нови технологии или появата на нови факти, които позволяват да се разкрие измамата.

Ето защо при едно внимателно вглеждане в проблема, може да се забележи ясна тенденция към разширяване на контрола и ограничаването на създаването на знание.

Нека отново да подчертаем, че казаното относно контрола и ограниченията върху създаването на знание се отнася само за социалното знание – знанието относно обществото и относно поведението на групите, които контролират обществата (включително и знанието относно партийнополитическите структури и техните рефлексии).

В заключение към разглеждането на този въпрос нека да обобщя, че контролът върху знанието е, от една страна, централен, основен инструмент за политическа манипулация, тъй като създава „зони на незнание”, в които именно се развива политическата манипулация. От друга страна, поради този потенциал на знанието, неговото производство също се превръща в обект на контрол и манипулация. Така политическата манипулация неизбежно прониква и в самия процес на производство на знание.

§6. „Техники” за използване на компонентите на модела

6.1. Сплашване

Страхът е огромна сила, направляваща човешкото поведение и затова създаването на страхове (сплашването) е сред основните „техники” за практическото

¹⁸ Оруел, Дж. (2009). 1984. Фермата на животните. Издат. Фама.

използване на модела на манипулация. Използването на тази техника обикновено се обосновава с това, че „политическите лидери виждат някаква появяваща се опасност, **но мислят** (и точно в това „мислене” е изкривяването на тяхната рефлексия¹⁹), че публиката не може да види вълка пред вратата, без да се прибегне до измамна кампания.

6.2. Националистични митове

Създаването на националистични митове е базисен фактор за социалното конструиране на нациите и техните държави, а поради това тяхното създаване (поне в исторически план), се оказало неизбежно. Но и в по-близки исторически периоди, както и сега тези митове изпълняват изключително важни социетални функции, които общо взето са сходни с разгледаните функции на идеологиите. В частност митовете поддържат груповата солидарност на макросоциално ниво, подпомагат създаването на чувство за национална принадлежност, а така стимулират изграждането на една ефективно действаща нация. Всъщност националистичните митове са едно от фундаменталните средства за формиране, контрол, управление, мобилизиране на големите групи – нации. Затова националните елити са основните „съставители и ползватели” на националистичните митове. Без такива митове и техния продукт – нацията-държава, по-малките групи не биха могли да заемат позицията на национални (властващи) елити.

6.3. Либерални лъжи

Заглавието на тази точка е заимствано буквално от многократно цитираната книга на Миършиймър. Под „либерални лъжи” той разбира отклоненията на реалните политически решения и действия от общоприетите морални ценности и нормите, заложи в международните закони, като например заповедите за убиване на цивилни лица по време на военен конфликт. Според него тези лъжи налагат сблъсък между либералните норми на социален живот и суровите политически реалности. Този сблъсък принуждава политическите лидери да мамят, за да могат да предприемат рационални политически действия, без да предизвикват остър критицизъм на хората, придържащи се към либералните ценности или без да ерозират самите либерални ценности на широката публика.

¹⁹ Бел. на автора

Под „либерални лъжи” в труда се разбира нещо друго – формирането на публичните политики в частно групов интерес, чрез използването на: либералната идеология, съответен политически език и частично, политизирано, идеологизирано и в крайна сметка – социално невалидно знание.

6.4. Демагогия и популизъм

Сред най-широко известните политически форми на измама може да се посочат демагогията и популизъмът. Демагогията е преднамерено заблуждаване, което Х.Л. Менкен остроумно е формулирал по следния начин: „демагогът е човек, който проповядва доктрини, за които знае, че са неверни, на хора, за които знае, че са идиоти”. За Аристотел *демагогията е най-лошата техника на управление, защото предполага загиване и упадък на демокрацията.*

Терминът *популизъм* е с латински произход (*от populus - народ*) и най-общо характеризира разнородни обществено-политически движения, насочени към широките маси, издигащи идеи за пряко участие на народа в управлението. Към това определение може да се добави, че популизъмът е съвкупност от идейно-политически течения от радикален характер, които си поставят за цел да се ръководят от „волята на народа” и да се осъществяват преки контакти с народните маси. *Популизъмът* е позната още като *примитивна политическа тактика*, която има за цел да заблуждава и манипулира народните маси чрез щедро раздаване на обикновено неосъществими обещания и др.; демагогско флиртуване с тълпата.

ТРЕТА ГЛАВА

СОЦИАЛНИ ЕФЕКТИ ОТ ИЗКРИВЯВАНИЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕТО ИМ

§1. Превръщане на (политическата) манипулация в основна технология за упражняването на властта (поддържане на груповия монопол върху вземането на политически решения)

Макар че в някои случаи манипулацията може да бъде полезна, а понякога и неизбежна, все пак предходното изложение (главно - разглеждането на формите на партийнополитическите рефлексии) идентифицира немалко признаци, че политическата манипулация е преминала някакъв критичен праг, след който настъпват

важни промени. *Преминването на посочения критичен праг може да се интерпретира и като кризисна тенденция в самото упражняване на властта.*

1.1 „Двигателят” - еволюция на властта

Експанзията на политическата манипулация, както показва предходното изложение, е тясно свързана с еволюцията на властта като групов монопол върху вземането на социално значими решения – разширеното използване на манипулацията е стратегическо направление за поддържането на властта и доминацията на нейните носители. Централна роля в тази еволюция играе „рационалната доминация” на властващите елити, която Вебер [56] хитро е свел до доминация на бюрокрацията. Всъщност доминацията е фалшива – тя е изградена върху изкуствено поддържане на социална диференциация на груповата интелигентност (рационалност) и по-точно – поддържане на относително по-високо ниво на рационалността на властващите елити чрез преднамерено ограничаване на рационалността на подвластните групи.

Ето защо властта може да се опазва като групов монопол върху вземането на социално значими решения, преди всичко чрез експанзия на манипулацията.

1.2. Експанзия на манипулацията

Така контролираната „еволюция” на властта поражда експанзия на манипулацията. С други думи казано, укрепването и разширяването на дадена система на власт и доминация, независимо от това доколко е способна да упражнява принадлежащата ѝ власт (монопол върху вземането на стратегически решения) по социално ефективен начин, неизбежно изисква да се използва разширено манипулацията. И този факт е основен „двигател” на експанзията на манипулацията. Експанзията на манипулацията се състои в разширяващото се използване на средствата (инструментите) на манипулацията.

Накратко може да се каже, че този аспект на прикриването на манипулацията (и нейната експанзия), се състои в манипулиране на самите възможни причинители на разкриване на една манипулация. А основните възможни източници за разкриване на една манипулация може да се сведат до прозрачност, адекватна информация, производство на адекватно социално знание, базисни морални ценности. При стратегическото прикриване на манипулацията (и нейната експанзия) точно тези източници на заплахи за разкриване на манипулациите, сами попадат под манипулативни въздействия.

§2. Трансформиране на обществата

Голяма част от света се залива от вълни от протести и прогнозите са, че тези вълни в близко бъдеще вероятно ще се усилят. Очевидно обществата преживяват някаква трансформация в глобален мащаб. К. Рос [46] говори за глобална промяна, която се състои в глобализирането на самите масови протести, (при които определен социален актьор («обикновените хора») се стреми да «вземе властта»)²⁰. Щом социалните трусове възникват в държави с разнотипно политическо устройство (плюралистични демокрации, автокрации, диктатури), с разнородна културно-религиозна среда и щом продължават с години, то вероятно протича глобална трансформация, а не мозаечни, изолирани един от друг бунтове. Предположението, че светът претърпява дълбока трансформация и че протестите са свързани с тази трансформация (представяват част от процеса на трансформация) се потвърждава и от други изследвания.

2.1. Ерозия на политическия език

В дисертацията се разглежда ерозията на политическия език като процес, при който едновременно се изопачава самият език и намалява доверието на публиката към него. Ерозията се поражда от разрива между социалните реалности и тяхното вербално отразяване чрез политическия език. А разривът се поражда от намаляващото влияние на знанието и автентичните морални ценности при политическото интерпертиране на социалните реалности. Политическият език се справя с въпросния разрив не толкова чрез пряко отхвърляне на знанието и ценностите, а по-скоро като се представя като основан на (придържател се към) знание и ценности. Но заедно с това има изобилие от признаци за несъответствия между политическия език и реалностите, както и за потискане и злоупотреба с морални ценности и знание, така че да се отслаби ерозиращото им въздействие върху политическия език и отслабването на неговата функция.

²⁰ Ross, C. (2011). *The Leaderless Revolution. (How Ordinary People Will Take Power and Change Politics in the 21st Century)*. Simon & Shuster, 2011). Наскоро проф. Кр. Петков насочи вниманието на българските читатели към тази книга.

2.2. Ерозия на социално ефективното упражняване на властта - промени във формирането на публичните политики

По такъв начин възникват две забележителни тенденции. От една страна, нараства разрывът между публичните рефлексии и непубличните такива, който пък (разрив), от своя страна, е свързан с разрыв между обявени (и одобрени) цели на партийнополитическите структури и техните реални, но необявени цели. От друга страна, именно поради този разрыв възникват два пласта на рефлексии и политиките – единият публичен, видим, официален и повече или по-малко – прозрачен, но заедно с това виртуален, без реални последствия. Другият пласт, е невидим, непубличен, непрозрачен, но именно той определя реалните стратегии и политики, както и социалните промени, които настъпват в резултат на тези стратегии и политики. Така сферата на публичните политики се превръща постепенно във виртуална сфера – нещо като театрална сцена, която представя нещо за публиката, но истинските действия се разиграват зад кулисите.

2.3. Криза на знанието и ценностите

Разширеното използване на манипулация не би могло да настъпи без базисни условия за тяхната експанзия – манипулирането на „производството“ и действието (използването) на два основни социални ресурса за постигане на позитивна социална динамика (която обикновено означаваме като „развитие“): знанието – и то социалното знание (знанието относно обществата и фундаменталните морални ценности, чрез които по Хабермас функционират „сърцевинните институции“). Ако тези два ресурса са в нормално състояние и действат ефективно, те биха предотвратили, най-малкото – биха затруднили сериозно разширяването на манипулацията и нейните средства.

Ограничаването на производството на знание относно обществата и ерозията на базисни морални ценности е всъщност отстраняване на две бариери, което откри пътя за социалната манипулация и тя заля обществата. А те се превърнаха в общества на социалната манипулация. Обектите останаха и остават в неведение, което отправя голям упрек към изследванията на обществата и онези, които ги доведоха до това състояние, а също така изключва всякакви разговори за ефективно функционираща демокрация.

2.4. Криза на рационалността

Изтъкнатото по-горе относно социалната манипулация, може да помогне да разберем какви са тези сили и защо една нова система на робство би могла да е толкова устойчива. По-конкретно, имаме предвид споменатите последствия от продължителното прилагане на радикалната технология за социална манипулация – тенденциите към ограничаване на рационалността на обществата и на индивидуалната рационалност.

Забележителен белег за упадък на индивидуалната и социетална рационалност, поради нарастващо използване на манипулацията, е специфичната селекция на индивидите, изпълняващи социално значими роли – най-успешни сред тях не са индивиди с висока ерудиция, интелектуални и морални качества, а индивиди с високи комуникативни умения („харизматични личности” от типа на Хитлер), чийто „комуникативни умения” всъщност са умения да се манипулира „широката публика”, която, от своя страна, все повече се превръща в „тълпа”, „маса” и т.н.²¹

Не е случайно, че някои изследователи означават новото състояние, в което преминават трансформиращите се общества с термина *Изкуствени социални системи*. Тези изкуствени социални системи не са общества – или по точно не са автентични общества. Терминът „изкуствени” сякаш прави алюзия за техния характер – резултати от социално инженерстване. Изкуствените социални системи не оперират въз основа на знание, морални ценности, рационалност (капацитет за рационално действие). Имайки предвид предходния анализ, аз ги наричам общества на **тоталната социална манипулация**. Терминът „тотална” цели да подчертае, че използването на манипулация не е само въпрос на отделни случаи, които са по-скоро изключения, а е придобило систематичен характер, превърнало се е в нова система за упражняване на властта. Голямата жертва на тоталната социална манипулация са обществата, свободните хора и тяхната демокрация.

2.5 Заплахи за демокрацията

Някога са вярвали в демокрацията и нейната ефективност. Моска²² [42] (в края на XIX в. и Парето (в първата половина на XX в.) например са считали, че модерната

²¹ Интересен пример за такава комуникация е твърдението, че лидер и „хората” („материал”) се разбират защото са еднакво „прости”.

²² Moska, G H. Kahn, A. Livingston, “The Ruling Class”

демократия е система за институционализирано обновяване на елитите, което се постига чрез мирното състезание между тях за спечелване на подкрепата на електората в регулярно провежданите конкурентни избори. Така представителната демокрация се разглежда като система за селекция на най-подходящите кандидати измежду конкуриращи се елити, което намалявало риска от разрушителни борби за власт или от появата на некомпетентни лидери, които наследяват властта.

Ето защо напълно прави са онези, които твърдят, че заплахите за демокрацията идват от самите „демократи”, въпреки, че думата „демократи” в случая не е уместна. В действителност има „неща”, които са по-добри от „демократията” такава, каквато я познаваме и тези неща са повече и по-ефективни демократични политически институции и механизми, които могат да осигурят повече демокрация, по-добра и по-ефективна демократична политическа система, способна да осигурява нарастващи дози демократичност на обществата.

И безспорно това е ключов проблем на бъдещето на обществата, защото тяхната нарастваща комплексност би могла да предизвика истински катастрофи, ако не бъде посрещната с нарастваща демократичност, като единствена възможност да се повиши капацитета на обществата да се справят с нарастващата си комплексност.

Тъй като в основата на всички тези въпроси стои състоянието и динамиката на партийнополитическите рефлексии то това обяснява и защо е необходима внимателно да се наблюдава състоянието на тези рефлексии и промените в тях.

§3. Възможности за противодействие

Възможностите за промяна в описаната траектория на обществата са свързани преди всичко с факта, че социалната трансформация не е приключена. Поради това, все още не е възможно обществата да бъдат държани продължително време в пълно неведение относно операцията, на която са подложени (последствията неизбежно се проявяват, биват забелязани и преценявани като негативни, независимо от неверните обяснения за техните причини). Затова неизбежно възниква и се разширява съпротива срещу промените, които се налагат на обществата. Бифуркационният период, за който говори Уолърстийн е бурен, изпълнен с конфликти и протести. И това вече се вижда с просто око.

Изложеното показва колко е важно да се разграничават автентичните от неавтентичните граждански действия, привидностите от същността, манипулативното отнемане на свободата от свободното действие на свободно мислещи и действащи

граждани. От капацитета да се правят такива разграничения зависи доколко ще се запази не само автентична гражданственост, но и автентична политическа демокрация, свободата и способността на обществата да постигат развитие.

От такава гледна точка обаче засега липсва достатъчно знание относно протестите (тяхното разширяването и интензифициране), а без такова знание не може да се преценят и ефектите от тях, в частност не може да се прецени дали те не се използват за целите на групи, които контролират обществата.

Поради това основното предложение е да се започне интензивно създаване на знание относно гражданските действия. Такива изследвания (знанието създавано чрез тях) могат да допринесат не само за изясняване на картината, но и за предотвратяване или поне ограничаване на по-нататъшна концентрация на власт и протичането на слабо познати социални трансформации, които са свързани с нея.

3.1. Уязвимостта на колективното гражданско действие

От незнанието страда и напредъкът на нови, и ефективни форми на колективно гражданско действие. Затова колективното действие обикновено използва стари, изпитани, а всъщност архаични и неефективни форми. А неефективността на традиционните форми на гражданско действие – главно, гражданските протести, предлага доста удобства за онези, към които са отправени протестите. Примерът на „Окупирай Уолстрийт” е пред очите ни. Такива примери има много.

3.2. Могат ли изследователите на обществата наистина да ги защитават?

Близки на М. Фуко публикуваха негови работи, обединени под призива „Трябва да защитаваме обществата”. Призивът очевидно бе отправен към изследователите на обществото, но тяхното поведение засега не показва да са го възприели сериозно. А не е толкова трудно да се очертае поне една възможна линия на защита – защита на гражданското общество и неговото колективно действие. Основното средство за защита също е ясно – тъй като основната бариера пред ефективното колективно действие на гражданите е манипулацията и в частност незнанието, то основната защита би трябвало да се състои в създаването на адекватно знание – двигател на гражданското действие.

За да се илюстрира тази възможност в дисертацията се предлагат някои елементи на базисна аналитична структура (включително и някои критерии) за преценка на (не)автентичността на граждански протести. Разбира се, представената структура в

никакъв случай не може да се смята за завършена, тя може да се подобрява, но важното е да се идентифицира проблемът и да се започне работа по него.

§4. Възможности за преценка на автентичността на гражданските действия

4.1. Видове граждански действия

Нашето внимание тук е фокусирано именно върху втората група граждански действия – граждански движения и протести. Автентичността на този вид граждански действия също е слабо изследван проблем - въпреки наличието на голям брой изследвания на граждански движения и протести, е трудно да се намери фокус върху автентичността на протестите. В същото време, наличието на обширен изследователски материал, позволява да се направи опит чрез систематизиране, допълване, преосмисляне на резултатите да се създаде повече или по-малко консистентно цялостно виждане относно автентичността на протестите. Идентифицирането на нови (нетрадиционни) технологии за манипулация е важно, защото съвпада с хипотезата, че се развиват нови форми на властови контрол върху обществата. По-нататък е направен опит да се обсъди този проблем като първоначално се разглеждат граждански действия, за да се извлекат особености, които може да се предполага, че придават висока степен на автентичност на действията. След това въпросните характеристики може да се използват за сравнение с особеностите на съвременни граждански действия и евентуално – за преценки на тяхната автентичност.

4.2. Автентичност на протестните граждански действия

Въпреки че е съвсем кратък и вероятно – непълен, горният преглед на протестните граждански действия позволява да се формулират няколко ключови характеристики, чието изследване може да се използва с определена степен на сигурност за преценки относно автентичността на самите действия.

1. Преди всичко трябва да се отбележи потребността от внимателното проучване на контекста (социално-икономически и политически) на формирането на причините за протеста.

2. Участниците в протеста.

3. Особено важно е наблюдението върху предходни взаимодействия между участниците в протеста (техни представители) и съответните публични институции, които имат правомощията да отговорят на исканията.

4. Характер на исканията на протестиращите.

5. Диалогичността е тясно свързана с горните характеристики на протестите.
6. Ненасилственост.
7. Откритост и прозрачност на протеста.
8. Ако протестът е автентичен, той има повече шансове да получи одобрение сред други социални групи и подкрепата за него, както и кръгът на преките участници с течение на времето може да се разширяват.
9. Както бе посочено, последствията от протестите – настъпили или очаквани – са централна характеристика на протестите, особено чрез наблюдението на връзките между тях, заявените цели на протеста (исканията) и контекста на протеста.

Тези ключови аспекти на протестите, разбира се, не са изчерпателни, но все пак могат да предоставят определена критериална основа за преценка на тяхната автентичност, както и за критичен анализ на други изследвания на протести.

§5. Емпирична проверка на предложението - сравнение с подобни изследвания (К. Рос)

Интересно би било да се сравнят посочените направления за преценка на автентичността на гражданските протести с други подобни проучвания. За съжаление опитите за такива преценки не са много, но може да се използват някои проучвания със сходни резултати. К. Рос например, е изследвал голям брой различни протестни движения и представя твърде интересни резултати

5.1. Особености на изследването на Рос

Както бе споменато, К. Рос е установил и следните *девет принципа за /успешно/ гражданско действие- протест.*

<i>1. Разкрийте убежденията си!</i>
<i>2. Кой има парите, кой притежава оръжията?</i>
<i>3. Действайте, сякаш средствата са цел!</i>
<i>4. Позовавайте се на космополитни критерии</i>
<i>5. Обръщайте се към тези, които страдат най-много</i>
<i>6. Консултирайте и преговаряйте</i>
<i>7. «Голяма картина-малки подвизи»</i>
<i>8. Ползвайте ненасилие</i>
<i>9. Убийте краля!</i>

Както се вижда от таблицата, някои от принципите на Рос съответстват на посочените по-горе характеристики на автентични граждански движения. Това се отнася преди всичко до принципите 1, 6, 7, 8 и донякъде – 5²³. Затова наричаме тези принципи „типични“.

Но другите принципи на Рос не изглеждат типични. Това особено се отнася за втория „принцип“: „Кой има парите, кой притежава оръжията?“. Очевидно такъв въпрос е важен за организирането на бунт, чиято цел е именно „завземането на властта“. На тази идея съответства и деветият принцип: „Убийте краля“. По повод на този въпрос проф. Петков веднага поставя друг - „Кой е кралят“. Очевидно „кралят“ е съществуващият политически режим, а още по-точно – персоналният състав на този режим: политическият елит, диктатор и неговите приближени. А призивът за „убийство на краля“ просто е евфемизъм за означаване на политически преврат. Следователно въобще не става въпрос за „завземане на властта от обикновените хора“, а за мобилизирането им с цел да се отстрани от властта диктатор и свързана с него елитаристка група. Но тогава защо се поддържа впечатлението, че обикновените хора могат да завземат властта. Отговорът и на този въпрос изглежда очевиден – за да бъдат въввлечени и използвани за постигане на политическа промяна, (което впрочем поставя под въпрос принципа за ненасилие, тъй като такава промяна едва ли може да се постигне без насилие). Впрочем, в края на книгата си Рос съвсем открито заявява на участниците в протестите: „Но помнете: щом играта е свършила, Кралят и пешките отново влизат в кутията!“

Без да продължавам анализа на принципите на Рос, нека да отбележа, че комбинацията от „типични“ и „нетипични“ белези на граждански протести, която Рос представя, дава основания да се предполага, че системата от принципи е ядро на своеобразно „инженерстване“ или схема за манипулиране на граждански действия, която позволява те да бъдат използвани за други цели.

Анализът, който представям не е достатъчен за сигурен отговор, но показва, че е напълно възможно да се развие адекватна система за анализ и да се търси отговор на този въпрос

²³ Съмненията по повод на петия принцип се пораждат от въпроса защо протестиращите трябва „да се обръщат“ към тези, които страдат най-много. Именно най-много страдащите групи, са най-вероятният участник в протестите, техен инициатор и двигател, а поради това последващото им привличане изглежда странно.

§6. Протестите в България (юни 2013)

Посочената по-напред аналитична схема за изследване на граждански действия и преценки на тяхната автентичност може да се тества и въз основа на протестите започнали през м. юни 2013 г. Подобен опит е интересен и сам по себе си поради противоречивите анализи и оценки на протестите. Разбира се, тук няма възможност да се представи един достатъчно пълен анализ, затова ще се ограничи с използването само на някои от компонентите на схемата, която представихме.

Социалният контекст на протестите

Концентрацията на власт породи невиджана концентрация на доходите, а тя – дефиниране на „социалните“ системи, огромни неравенства и бедност, блокиране на икономическия растеж и на динамиката от развитиен тип²⁴.

Участници в протеста

Несъмнено „социалният портрет“ на участниците в протеста представлява особен интерес. Те самите се представиха (и медиите упорито настояваха на тази представа) като „млади, красиви, интелигентни и заможни (могат да си плащат сметките)“.

Има много аргументи към участниците в протеста да се добавят и немалко медии, в частност – повечето електронни медии, които не само безусловно подкрепиха протеста, но и практически участват в организацията му и в самия протест, чрез интензивно публично представяне, което надхвърля рамките на обикновено информиране на публиката и се доближава към рекламиране.

Предходни взаимодействия между участниците в протеста (техни представители) и съответните публични институции, които имат правомощията да отговорят на исканията. Както бе посочено за преценката на автентичността на протестите е важно да се има предвид и да се анализира историята на предходни конфликтни взаимодействия, при които основните искания са били отхвърлени. Този критерий поражда сериозни съмнения в автентичността на протеста. Въпросът е в това, че описаното по-горе ядро на протеста бе формирано именно от двете политически сили (техните стратегии и политики през последните 23 години), срещу чието правителство (и цялостна политическа доминация) сега протестира „средната класа“ (буржоазия), създадена от тях. Парадоксалността на този протест се подсилва от факта, че правителството на Орешарски не е заявило, а сигурно няма и намерение да

²⁴ Наскоро КНСБ представи потресаващи данни за равнището на доходите, потреблението и бедността в страната.

променя радикално политиките, които породиха протестиращата социална група, т.е. няма и бъдещи заплахи за положението на групата.

Характер на исканията

Исканията на протестиращите не само не се базират на предходно (или заплахи за бъдещо) влошаване на тяхната релативна социална позиция, но и носят в себе си незачитане на (може би дори заплахи за) интересите на други групи.

Диалогичността също не е признак на протеста; очевиден е отказът от преговаряне и въобще – невъзможността за преговаряне поради самото искане за оставка на правителството, както и други особености на протеста (липсата на „преговарящи” и т.н.).

Ненасилственост. Протестът прибегна до насилствени действия, но ние не придаваме особено значение на този ключов признак за автентичност, поради липса на достатъчно информация – не е изключено да се окаже, че протестиращите са били въвлечени, въпреки желанието им в насилствени действия.

Откритост и прозрачност на протеста. По този критерий автентичността на протеста е изключително уязвима. Всъщност, протестът поддържа висока степен на анонимност именно като протест.

Публичният имидж на протеста

Идеолозите очевидно са се потрудили да изработят приемлива идеология на протеста. Към това може да се добави и целта на протеста – борба с олигархията и оставка на правителството, настойчиво подчертаваната спотанност (липса на лидери и традиционна организационна структура), образът на протестиращите – млади, красиви, заможни, успели българи.

Изследването на такива аспекти на протеста подсказва една представа за двойно ниво (или два пласта) на манипулация. В единия пласт, обект на манипулирането е определена, може би значителна част от участниците в протестите. Във втория пласт, обект на манипулацията са неучастващите в протеста («цялото общество»). Основен инструмент на манипулацията, е невярната представа за самите протести или с други думи - липсата на достатъчно пълна информация относно действителните цели на протестите, участниците, мотивите, начина, по който се формира поведението на общата маса на протестиращите и т.н., което позволява да се внушава както на участниците, така и на по-широката социална среда, че целта им е социално полезна.

В заключение нека да напомня, че представеният анализ няма претенцията за пълна и неоспорима достоверност. Основната ми цел беше да потвърдя възможността

да се извършват изследвания на гражданските действия въз основа на една стандартизирана схема за анализ и че такива изследвания може да бъдат полезни за преценки за самите граждански действия, както и за обществата, в които тези действия протичат. Един от възможните полезни ефекти е, че въз основа на подобни анализи може да се изследва и обективността на медиите, в частност – на повечето електронни медии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Извършеното проучване на партийнополитическите рефлексии, което е представено в този труд, съдържа няколко основни, по-важни резултати.

Първият от тях е, че манипулацията може да се разглежда като основната форма на деформация на партийнополитическите рефлексии. Манипулацията вече заема толкова значимо място в партийнополитическите рефлексии, че може да се каже, че те са по-скоро манипулации, отколкото автентични рефлексии.

Вторият резултат е, че партийнополитическите рефлексии притежават иманентна склонност да претърпяват посочената деформация. Причините за тази „склонност” са многобройни, като част от тях се съдържат в самата организация на партийнополитическите структури и начина, по който те функционират. Основните причини обаче са свързани с необходимостта да се постигне масова поддръжка или поне примиряване със социалното статукво и преди всичко – със съществуващата система от социални неравенства.

Третият резултат е, че политическата манипулация преживява експанзия в две основни направления. Първото, е в „дълбочина”, т.е. в рамките на самите партийнополитически структури и техните рефлексии, където фактически подменя последните с маинпулативни техники и техните резултати.

Второто направление на експанзията на манипулацията, се характеризира с това, че манипулацията напуска рамките на партийнополитическите структури и техните собствено политически и публични рефлексии и навлиза в други социални сфери и субсистеми, където не би трябвало да присъства и където нарушава по фундаментален начин нормалното им функциониране.

Четвъртият резултат, е идентифицирането на дълбоки трансформации, които настъпват в обществата под влияние на експанзията на манипулацията. Централен аспект на тези трансформации е концентрацията на власт и възникването на огромни

властови дистанции между партийнополитическите структури (техните рефлексии) и социалните групи, чийто интереси трябва да бъдат представени и защитени чрез партийнополитическите структури.

Петият резултат е, че скритите и невидими трансформации, постигнати чрез експанзията на манипулацията, могат да бъдат ограничени главно чрез „алианс“ между гражданствеността и социалните науки. Идеята за такъв алианс просто означава производство на адекватно социално знание, включително и относно манипулацията и нейното използване, знание, което е необходимо за ефективно гражданско действие.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящата дисертация е изцяло авторски продукт и в нейното разработване не са ползвани в нарушение на авторските им права чужди публикации и разработки.

III. СПИСЪК НА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ

1. Систематизиране на вече съществуващи знания и изследвания на основните аспекти на публичните партийнополитически рефлексии и техните деформации, както и по-важните последствия от възникването на такива деформации.
2. Въз основа на обобщение и анализ на теорията са изведени собствени работни определения на публичните партийнополитически рефлексии и техните деформации.
3. Идентифицирана е базисна схема за социална манипулация и е идентифицирана тенденция към разширяващо се изкривяване на партийнополитическите рефлексии чрез разширено използване на форми на манипулации.
4. Идентифицирани са важни последствия - дълбоки и негативни трансформации, които настъпват в обществата под влияние на експанзията на манипулацията. Идентифицирането на тези последствия съществено допълва досегашните виждания относно използването на някои форми на манипулация - според тези виждания манипулациите са оправдани с постигането на социално полезни цели (обикновено – опазване на националната сигурност, защита на национални интереси).
5. Посочени са възможности за противодействие и ограничаване на тенденцията към изкривяване на партийнополитическите рефлексии чрез разширено използване на манипулации. По-конкретно, предложена е стандартизирана аналитична структура за изследване на автентичността на граждански протестни движения.

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Кръстев, Т. (2012). Политическият преход в България в контекста на съвременните политически доктрини, сп. Психологични изследвания, кн. 2.
2. Минева, Д., Т. Кръстев. (2013). Обществата на социалната манипулация, сп. Философски алтернативи, бр.5/2013
3. Krastev T. (2013). Truth and Deception: Types of Deformations in Party-political Reflections, Proceeding of the Conference of the” European Society for the Study of Symbolic Interaction – Traditions, Contemporary Perspectives and Challenges”, Uppsala University, Sweden, 2013.
4. Кръстев, Т. Ориентири за изследване на граждански действия и възможности за преценка на тяхната автентичност» (приета за печат) – сп. Философски алтернативи

